

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2012 KOVO 10 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 10 (29)

AR TIESA – DAR VIS LAISVĖS MATAS?

Jau daugiau nei du dešimtmečius gyvename laisvoje šalyje. Kovodami už laisvę buvom įsitikinę, kad laisvė – tai tiesa ir tik tiesa. Dabar jau klausiamo: ar laisvė – tai tiesos garantija?

Kol nesi laisvas – laisvę ir tiesą tapatini. Manai, kad laisvė be tiesos, kaip ir tiesa be laisvės, neegzistuoja. Kai tavo tiesą ir laisvę riboja kiti, siekdamas kūrybinės laisvės privalai bet kokiomis sąlygomis išmokti sakyti tiesą. Kitaip žūsi, mirsi kaip kūrėjas. Ir išmoksti, išmoksti Ezopo kalbą. Ją išstobulini iki kalbėjimo potekste. Ir sakai tiesą, būdamas nelaisvas. Manai, kad laisvėje galėtum daugiau pasakyti. Bet ar tikrai? Tiki, kad taip, nes turėtum daugiau raiškos galimybių, ne tik Ezopo kalbą. Bet ar turi ką laisvei pasakyti, išskyrus norą laisvai kalbėti?

Gauni laisvę ir tas galimybes. Ir – tyli. Tyli, nes nenori tiesmukai ir banaliai kalbėti. Jau nebemoki kalbėti, nesant tų, kurie tau draudžia kalbėti ką nori. Ezopo kalba tarsi netenka prasmės, kai gali tiesiai, be potekstės kalbėti. Pasijunti kaip žvėrelis, iš narvo paleistas į laisvę. Džiūgauji, šėlioji. Bet kas toliau? Nemoki laisvėje gyventi. Paašškėja, kad meninė tiesa – netapati gyvenimo tiesai. Suvoki, kad reikia surasti laisvės potekstę. Tarsi pažvelgti į kitą, gilesnę, esmingesnę laisvės pusę.

Ir tik tada, kai tampi priklausomas nuo laisvės, vėl atgauni balsą. Paašškėjus, kad laisvė turi potekstę, išmoksti ir laisvės Ezopo kalbą. Pamatai, kad ir tuomet, ir dabar meninė kalba – tai Ezopo kalba, nes laisvėje dar daugiau pavojų tapti vergu, nes vergija ne tik politinė.

Žinai tiesą, kad tavo kalbą užsako tas, kas pinigus moka. Taip yra ir laisvėje, ir nelaisvėje. Ir jeigu tas, kuris pinigus moka laisvėje, nori, kad tu kalbėtum kitaip, kad nesakytum visos tiesos, kad da- lį nutylėtum, nes jo kiti interesai ir tikslai. Ar kalbėsi? Ar jausiesi laisvas?

Laisvė. Kalbėti nori, bet negali. Sakai – tai nelaisvė. Ieškai kito, kuris pinigus moka, bet tas – tai ne tu. Jo taip pat kiti interesai. Jis nori, kad kalbėtum taip, kaip jam patinka. Kad kalbėtum taip, kaip nori dauguma, minia, vartotojai. Suvoki, kad kalbėsi taip, kaip jiems reikia – prarasi save ir savo tapatybę. Atsisakysi pinigų –iš- saugosi tapatybę. Bet valgyti norisi. Susidvejinsi. Rašysi taip, kaip reikia kitiems ir paslapčia, ne už pinigus – sau. Ar ilgai taip galėsi gyventi? Manau – neilgai. Teks pasirinkti, nes jau suvokei, kad tiesa ir laisvė – tai ne politinės sąvokos. Esi laisvas, bet ar kalbėsi tiesą, jei ji tau nepalanki?

Ir jeigu tiki, kad tavo tiesa bus tokia galinga, kad sugebėsi įtikinti didįjį vartotoją ir dar jei Dievas padės, gal tavoji tiesa ir taps vi- siems reikalinga bei priimtina. Gal ji ir taps tiesos ir laisvės matu. Bet tai priklauso nuo tavo talento dydžio ir jėgos. Nuo tavo drąsos ir tikėjimo.

Tačiau jei neturi drąsos apsinuoginti, kentėti, kalbėti laisvės kalba – niekas tavęs neverčia būti kūrėju. Gali rašyti tekstus, kurių reikia užsakovui, sočiam gyvenimui, populiarumui. Bet gal neva- dink savęs kūrėju, neapgaudinėk savęs. Toks laisvės matas.

Petras Mendeika

Kitame numeryje:

- Ar leisime valdžiai mus nužmoginti?
- A. Navickas. „Laiškai plaukiantiems prieš srovę”
- Jauniausioji Lietuvos tremtinė

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Aldonos Ruseckaitės nuotr.

* * *

Ligi pavasario
suguldžiau sėklas,
užmigdžiau žiedus
ir užspaudžiau
paskutinių daigų akis.

Sėdžiu dabar ir galvoju:
kad tik užtektų žmonių
valgyti duonai,
kad tik užtektų žmonių
pavasari,
kai atsibus sėklos.

Dieve duok,
kad atsimerkę žiedai
vėl mus matytų visus,
gražiai skubančius,
kad mūsų užtektų
kiekvienam
sugrįžusiam paukščiui.

Marcelijus Martinaitis

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. P. Mendeika. Ar tiesa – dar vis laisvės matas?
- 2-as psl. A. Ruseckaitė. Maironis – istorijos ir Tėvynės sargyboje
- 3-as psl. „Draugo” skaitytojų kūryba
- 4-as psl. Stasys Kuzma. Būsenos, nuojautos, vizijos
- 6-as psl. Gražina Mareckaitė. Kas tie skautai?
- 7-as psl. A. Katilius. Vysk. P. Karevičius ir lenkai

MAIRONIS – ISTORIJS IR TĖVYNĖS SARGYBOJE

Maironis Seimo posėdyje 1923 m.

ALDONA RUSECKAITĖ

Maironio metai, pagerbiant Poeto 150-ąsias gimimo ir 80-ąsias mirties metines, jau po truputį išibėgėja, tikriausiai ledai greičiau pajudės kartu su Nemuno potvyniu ir išeinančiu iš žemės pašalu. Juk Maironio mylimiausias metų laikas buvo ankstyvas pavasaris, galbūt ir vienintelė jo poezijos knyga, vis papildoma naujais eilėraščiais, išleista gyvam esant keturis kartus, pavadinta „Pavasario balsai“. Nors kita vertus, kai Poetas gyveno Kauno senamiestyje, vadovavo Kunigų seminarijai, baugindavosi potvynio, kuris beveik kasmet pakildavo, klierikai po kiemą plaukiodavo valtimi, reikdavo skubiai gelbėti turtą. Jo albumuose išlikę keletas fotografijų, kaip atrodo Nemune „susispyrę“ ledai...

Šimet kalbėdami apie Joną Maironį-Mačiulį (būtent tokią dvigubą pavardę jis įteisino 1921 metais, „atsiversdamas“ iš sulenkinto Maciulevičiaus), nebesistengiame aprėpti iš karto viso jo gyvenimo. Mes, muziejininkai, skirstomės temomis, skaidome laiko tarpsniais, veiklos sritimis. Vis tik Poeto gyvenimas labai turiningas ir netrumpas, todėl kalbėti ir rašyti yra apie ką.

* * *

Jau atšventėme Vasario 16-ąją – 1918 metais pasirašyto Lietuvos nepriklausomybės akto dieną. Ši data Maironiui buvo pati brangiausia ir prasmingiausia, už jos išsipildymą Poetas aktyviai kovojo, paaukojo dalį jėgų, laiko ir gyvenimo. Todėl

1926 m. potvynis seminarijoje

ypatingai džiaugėsi, kai Tėvynė vėl tapo savarankiška, nepriklausoma, nors Lietuvos kelias ir toliau buvo sunkus bei erškėčiuotas. Bet tuomet lietuvių širdis pripildė laisvės ir naujos Lietuvos kūrimo džiaugsmas.

Mūsų diena, kurią patys lietėme savo širdimis, akimis ir rankomis, kurią aplaistėme išgąščio ir džiaugsmo ašaromis, kuri mums yra neįkainojama dovana ir mumyse pulsuoja – tai 1990 metų Kovo 11-oji – Nepriklausomos Lietuvos atkūrimo diena. Mus irgi buvo pripildęs kūrimo ir laisvės džiaugsmas, jis, žinoma, nedingo, bet kai kas vyks ta ne taip, kaip įsivaizdavome ir troškome...

Ir keistas dalykas – po septynių dešimčių metų istorijos rate kartojasi labai daug panašių dalykų – ir pozityvių, ir negatyvių. Pastarieji tuomet Maironį labai žeidė, tikriausiai nemažai skaudžių skeldrų jis nusinėšė ir į kapą...

* * *

Lietuvos istorija, tolimi praeities vingiai, jų paslaptys Maironį domino jau paauglystės metais, o mokydamasis Kauno kunigų seminarijoje (1884–1888) jis turėjo galimybę tyrinėti istoriko S. Daukanto rankraščius, puikiai mokėjo lenkų kalbą, tad perskaitė šios tautos istorikų veikalus apie Lietuvą ir daug kas jam nepatiko, atrodė tendencinga... Turime įsidėmėti, jog Maironio kūrybinio kelio pradžia yra ne poezijos knyga, o pirmoji ištisinė Lietuvos istorija lietuvių kalba „Apsakymai apie Lietuvos praeigą“, pasirašyta Stanislovo Znanaviko slapyvardžiu. Tekstą buvo pabaigęs 1886 m., tačiau išleisti pavyko 1891 m. Knygos įvade jis išdėstė tikslą: „Supažindinti savo brolius su jų praeiga ir parodyti lietuviams, jog jų istorija verta pažinimo...“ Ištis šis istorinis veikalėlis, autoriaus papildytas, pavadintas „Lietuvos istorija“, ilgai buvo populiarus, pakartotinai išleistas 1903 m., 1906 m., o 1926 m. Maironis, dar kartą patvarkęs, patikslinęs, išleido jį savo Raštų ketvirtajame tome, prirašydamas, jog „kai kurie šaunūs vyrai nepraleidžia progos, neparodę savo gilių erudicijos, skaudžiai kitus kritikuodami, bet patys pozityvaus darbo veikalais nemėgsta pasirodyti“. Kaip ir dėl kitų kūrinių, taip ir dėl šios istorijos Poetui teko nemažai kritikos. Kartais jis sulaukdavo neįtikėtinai pikty vertinimų, tuomet pats bandydavo gintis, atsikirtinėti per spaudą, įrodyti savo tiesą...

Prisiminimuose fiksuojama, jog Maironis nebuvo oratorius, moralinės teologijos ar kitų dalykų

paskaitas studentams skaitęs iš lapo, nuobodokai. O štai ką apie Lietuvos istorijos dėstymą prisimena klierikai: „Profesorius būdavo mistiškai nusi-teikęs. Jo gilių svajingų akys paskęsdavo vizijoje, ir jis šiltai, net virpėdamas kalba apie numylėtą Tėvynę... Tik negailestingas skambutis pažadindavo mus iš didingos praeities regėjimų.“ Tačiau profesorius, aiškindamas Lietuvos istoriją, nepraleisdavo jam svarbios dogmos: „Tėvynės meilė negali būti be Dievo meilės... Mokslas be tikėjimo (religijos) dar neišaukština žmogaus, ...nesušildo užšalusios širdies. (...) šventas tikėjimas yra mums lenta išsigelbėjimo nuo paskandos...“

Tautos ir valstybės istorija lyg kokia pirmoji meilė buvo įsikirtusi į jį iki pat mirties. Poetas iš istorijos graibstė sau įkvėpimą lyg spindinčius deimantus, jau pačioje poetinio kelio aušroje eilėraštyje „Praeitį“ troško atspėti praeities paslaptis:

*Jos paveikslas kaip žaibas kartais dvasių užgauna
Kartais, rodos, uždvelki stebuklingas jos kvapas...*

Senovės tyrinėjimai ir vaizdiniai, troškimai „prikelti nors vieną senelį“ įkvėpė Maironį parašyti ir nemažai jaudinančių eilėraščių istorinėmis temomis, ir poemų, ir sukurti dramatinę trilogiją „Kęstučio mirtis“ (1921), „Vytautas pas kryžiuočius“ (1925), „Vytautas – Karalius“ (1928). Visos dramų gana pompastiškai, dar esant Maironiui gyvam, buvo pastatytos Kauno valstybės teatre, jas režisavo Borisas Dauguvietis. Premjeros buvo taikomos Vasario 16-osios dienos paminėjimui. Vienos pavyko geriau, o kitų sceninis gyvenimas buvo trumpas...

Didingas Vytauto personažas lyg koks maldai pakabintas stebuklingas paveikslas poetą traukė nuo jaunystės. Ypatingai Maironis jaudinosi, kai 1930 metais buvo švenčiama šio „didžiavirio“, anot Poeto, 500 metų mirties sukaktis. Per pamokslą jis idealizavo savo mylimiausią istorinį herojų: „Vytauto magiškas vardas subūrė visus, (...) buvo genijus, kurs savo dešimties talentų, Dievo duotų, neužkasė į žemę, (...) buvo genialus krašto valdytojas ir tvarkytojas, (...) diplomatas ir politikas, (...) genialus karo vadas, (...) jis buvo didis lietuvis.“ Maironis prisipažino: „Iš visų savo herojų ypač pamėgau Vytautą... Mano likimas kažkuo susikabina su juo...“

Įdomus faktas, kad jau visai paskutiniais gyvenimo metais, po Vytautinės trilogijos, apie 1930-uosius, Maironis dar sumanė parašyti dramą „Barbora Radvilaitė“. Taipogi susirinko nemažai informacijos apie XVI amžiaus įvykius, žmones, išvardijo vienuolika istorinių veikėjų – vyrų ir moterų, tačiau po ilgų braukymų, turbūt ir kančių teparšė vieną trumputį monologą tarp motinos Radvilienės ir dukters Barboros. Nepasidavė ši legendinė meilės istorija, jau nebebuvo sveikatos, jėgų ir Dievo skirto laiko... Tačiau sumanymas biografs įdomus!

* * *

Negalima neminėti Maironio tiesioginės veiklos ir pasiaukojimo kuriant valstybę. Praleisiu visą nacionalinio išsivadavimo laikotarpį, tai būtų ilga tema. Stabtelsiu arčiau lemtingųjų 1918 metų.

1917 metų ruduo. Lapkričio 2–10 dienomis Šveicarijoje Berno mieste rengiama viso pasaulio lietuvių politinių veikėjų konferencija dėl Lietuvos valstybės atkūrimo. Iš tėvynės vyksta delegacija, kuriai vadovauja A. Smetona. Be kitų politinių veikėjų, pakviečiamas kaip garbės narys ir J. Mačiulis-Maironis. Jis autoritetas, visada patikimas, orus ir rimtas, susigaudantis situacijoje, mokantis daug kalbų. Konferencijoje buvo diskutuota ir ginčytasi dėl valstybės atkūrimo ir jos formos, dėl teritorijos, dėl mažumų teisių. Šiuo klausimu Maironis pasisakė gana griežtai, galėtume vertinti – ir labai šiuolaikiškai: „Visi kalba tik apie mažumų teises, bet reikia atsiziūrėti ir jų priedermes. Lenkai turi jaustis Lietuvos piliečiais ir negali varyti ištautinimo, kad kaip jie dabar daro. Žydai taipogi turėtų daugiau atsiziūrėti ir rūpintis Lietuvos reikalais...“. Konferencijoje santūrusis Poetas pasirodė nekantrus, jis kėlė ir kėlė klausimą, kaip greičiau priversti vokiečius, kad jie paskelbtų

Nukelta į 8 psl.

„DRAUGO“ skaitytojų kūryba

Daiktų paslaptys

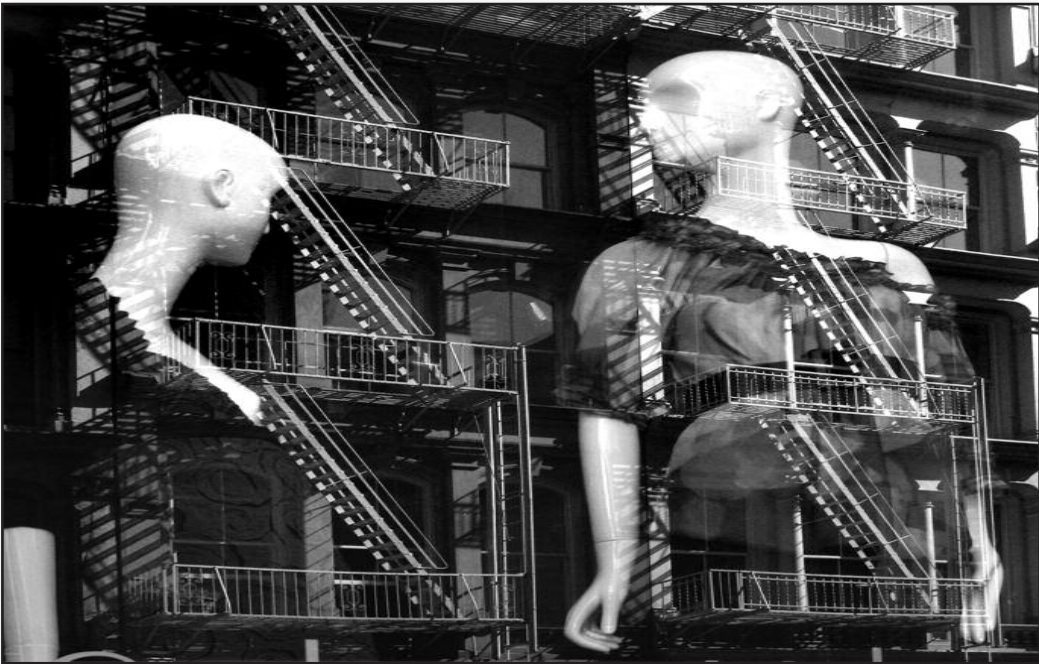
DIANA ŠARAKAUSKAITĖ

Jie mus apsupę, jie visada aplinkui, kariuomenė, pasiruošusi ginti mus nuo nuobodžio, nuo skendimo erdvėje, nuo tuštumos baugulio. Jie – figūros išdėstytos ant šachmatų lentos su būsimais apgalvotais ėjimais. Daiktai įeina į mūsų namus geidžiami, kviečiami, išsvajoti, būsimi rankų ir akių numylėtiniai. O kartais jie – tik pakeleiviai, našlaičiai, priglaustieji. Arba paveldėti, jau gyvenę kitą gyvenimą, kitame laike. Jų nublizgintos linijos – kitų rankų nuglostytos katės, kažkieno kito svajonėse užgimę, seniai peržengę ribą iš naujųjų į senbuvius. Tačiau tai ne tavo, tai – kažkieno kito, kartais jau išėjusio, grožio įsivaizdavimas ir jo palikimas, bet dabar rangosi, bando prisigrinti prie tavęs, prisigretinti prie tavo žingsnių.

Daiktai visada netoliese, šalia, skelbiantys savo teisę buvimui, niekur nedingstantys. Pildo mūsų erdves, užgriozdžia mintis. O, nė neabejoki, kad jie gyvi. Netikėki, kad jie nebylūs, neturintys jokių kėslų. Jie dauginasi, auga, jie didėja, plečiasi, trikdo tavo praėjimą aiškioms mintims. Mūsų išsvajotieji daiktai, kažkada nė neįtariau, kad jie galėtų tapti mano priešais. Galvodavau apie jų reikalingumą ir mano širdis prisipildydavo šilumos ir jaukumo, kad jie visada ištikimai po ranka, visada šalia, kad jie sukuria man namus. Kas gi daiktas mums, kas? Kodėl, perlieję žvilgsniu, liesdami rankomis, suvirkpame ir sau sakome: noriu, reikia, dabar... Sukame galvas, kaip įsigijus, linksniuojame ir laipsniuojame susižavėjimo ir ėjimo planus: gražu ir gražiausia, noriu, būtina ir būtinausia, nepakeičiamai reikalinga. Plakant širdžiai gabename juos namo švelniai lyg gyvybę apsikabinę. Dedame ant stalo, lentynos, ieškome jiems vietos, kurioje prigytų, tikrų, įsiremintų, sustingtų – atsitraukę grožimės nė neįtardami, kad tas miręs angelas, medžio, stiklo, plastmasės, porceliano stebuklas, pagamintas tūkstantinei beveidei miniai vos apšilęs kojas naujoje erdvėje, vos prijaukintas pradės išūliai kvėpuoti tiesiai į savininko veidą, tardamas: esu čia, kad likčiau. O kartais net ilgiau.

Kas gi tas daikto buvimas? Kas galėtų įrodyti, kad daiktas nėra gyvas padaras? Nėra saiko jų okupacijai, jų niekada negana. Visada reikia kito ir visai kitokio, o tada dar kažko, o tuomet dar ir dar, matyto ar tik įsivaizduoto, gimusio iš kaprizo ar minutės susižavėjimo. Trūkstantieji kirba, žaidžia mūsų mintyse, jų ilgimės, net nežinodami apie jų buvimą, jie – mūsų būsimas įsimylėjimas, džiugesys akims. Formoje gyvenanti vilionė. Taip apsimetę po grožio nešėjo apsiaustu jie įeina į namus šeimininko žingsniu ir praneša: nuo šiolei čia mano vieta, mano namai, kuriuos aš pakeisiu. Naujas daiktas apšviečia kita šviesa šeimininko santykį su gyvenama aplinka, keičia jo pasitikėjimą senbuviais daiktais. O ir jie irgi ima netikėtai deformuotis naujojo imperatoriaus šviesoje: kažkas visai netinka savo apdaru ir paskirtimi, kažkam primenama, kad jo laikas jau ištiksėjo, jie, senbuviai, gūžias kuo giliau spintose, lentynose, dėžėse, tamsiuose kampuose, tapdami nieko vertais, atstumtaisiais ir nugyventais, kuriems belieka slėpti savo veidą arba visai nešdintis iš namų. Daiktai netgi turi savo tėvynę. Tą pamatčiau, kai atsiveždavau Tėvų ar vaikystės namų daiktus iš Lietuvos. Išvyniojami, išlukštenami iš rūpestingai paklotų čėžančių lakštų patalų, senų laikraščių su negyvomis senienomis tapusiomis naujienomis, jie įeidavo atsargiais svetimšalio žingsniais į nepažįstamą aplinką. Ir beveik niekada neprigydavo. Tas, kas Lietuvoje, senuose namuose, buvo iškilus ir išdidus, puikavosi savo sunkiu gimimu, aiškia paskirtimi, staiga susitraukdavo ir mesdavosi į kuprą, prislėgtas savo nereikalingumo, glausdavosi kuo toliau ankštoje lentynoje. Rūpintojėliai, pintos kerbinės, austi rankšluosčiai – kiek įdėto darbo, kiek prisilietusių rankų, juos kūrusių, kiek meilės ir laiko įdėta, o jie tapdavo tik daiktais, pamiršusiais parašyti testamentą, kad veikiau būtų numirę savo mirtimi savam krašte

Vis galvoju, kodėl jie nerasdavo sau vietos naujuose namuose. O, kaip aš dabar imu juos suprasti ir atjausti: juk nėra tų žmonių, kurie juos mylėjo, kurių balsų jie klausėsi, kurių kalbą suprato. Laikas ir erdvė. Mirusiame, dviem spynom užrakintame apleistame lyg negyvenamas namas laike, kuriame dar vis skamba tavo vaikiškas balsas, juokas ir žingsniai. Tik raktas pamestas, o telikai tu viena, kuri galėtų nutuokti, kur būtų galima rakto ieškoti. Štai kas yra daiktas be savo vietos. Tai raktas, kuris galėtų atrakinti tau tavo praeitį, kurioje gyvena visi jie, mylėti žmonės ir jų daiktai, vienas kitą šildę akimis ir delnais, dar reikalingi vieni kitiems.

New York.

Jono Kuprio nuotr.

DIJANA APALIANSKIENĖ

New York – 2012

Dešimta žiema nereikšmingas eilinis skaičius
Įsiurbtas sumaitojimui laiko katilė
Sudužusios viltys kaip vitražo langai Pranciškonų vienuolyne...
Vis dar aiksintys cypiančiais krintančio stiklo garsais
Niekada nesutaisytais

Parkritęs dypukas prie užkaltų lietuviškos bažnyčios durų downtowne
Nuo pat ryto lūkuriuojantis, kad gautų taip reikalingą išrišimą...
Gal jau paskutinįjį
Nepametęs vilties sugrįžti į tėvynę arba bent ją išvaduoti
Nors jau du tūkstančiai dvyliktieji...

Beskubantys į shul ilgaskverniai vyrai
Ir jų mažamečiai vaikai skaudžiai įsikibę į tėvų delnus
Šviesi ateitis kažkur belūkuriuojanti kantriai
Moterys šilkinėmis skarelėmis prisidengusios išblukusius veidus
Skvarbūs žvilgsniai įbesti į grindinį – nesiblaškantys

Margaspalvė gatvės minia gargaliuojanti nesuprantamais žodžiais
Iki skausmo mindoma šaligatvio žolė
Pagaliau neiškentusi apsilieja žaliu krauju
Medžių žiedai dar neišbrinkę
Nuraškomi kažkieno pirštų

Saks Fifth Avenue centras aplipęs turistais
Bandančiais pagaliau pačiupti ilgai išsvajotą palaimą
Lyg pasaulis tuo baigtųsi...
Įsitempusios langų manekenės
Besistengiančios išvengti brutalių čiupinėjančių žvilgsnių

Gatvės benamis stumiantis aimanuojantį vežimėlį
Pridengęs savo sulinkusią kuprą ryškiai geltonu paltu
Palaikiai ratai užkliudydami nuvargusį grindinį
Pagaliau sustoja prie grafiti išmargintos sienos
Kad rytoj pratęstų tą patį ritualinį maršą...

Gaivi nežieminė šiluma kaitina mano skruostus
Begėdiškai išdykaujanti saulė nepaisydama žiemos bauginimo
Ryškiai apšviečia lexington aveniu
Paryškindama šaligatvį, kuriuo turiu eiti
Atsigrėžiu atgal, kad dar kartą išvysčiau ryškų geltoną paltą
Bevirstantį saulės apšviestu beveidžiu pažadu...

Stasys Kuzma

Būsenos, nuojautos, vizijos (fragmentai)

Čia pateikiami skulptoriaus, kuris gavo Dievo dovaną mąstyti ne tik kalnu, bet ir raštu baltame popieriaus lape, dienoraščių ir užrašų fragmentai. Jie atskleidžia tuos kuriančio žmogaus dvasios virpesius, kurie padeda dienos šviesą išvysti sapnams, nuojautom, vizijoms, virsdami apčiuopiamais darbais, vedančiais žmogaus dvasios gyvenimo keliais kiekvieną jautrią gėriui ir grožiui sielą.

Parengė Aldona Žemaitytė

Atsimenu tą ypatingą būseną – kiek man tada buvo, gal treji ketveri metai? – staiga sustoju, vienas pievoj, saulė šviečia... Kažkokia keista būseną – pajunti, kad tu esi, kad esi ypatingas, kad kažkas į tave kreipiasi, kad su tavim kažkas bus. Nežinau, kas bus, bet kažkas ypatinga, ir tu tapsi kitoks. Tada, toks vaikas, susirūpinau: ar aš susitiksiu su savimi, kai užaugsiu... Ar užaugęs save pažinysi? Ar kalbėsiu su savimi? Atsimenu tas ypač pakylėtas vaiko būsenas. Atsimenu suaugusiųjų kalbas, kad iš to vaiko kažkas bus. Nežinojau, kas būsiu. Vėliau ėmė aiškėti: kažkuo būti – tai reiškia kažko išmokti. Mano senelis stalius, aš labai anksti ėmiau jam padėti. Būsiu stalius, galvojau. Paskui atkreipiau dėmesį į lėktuvus – būsiu lakūnas. Pamačiau parašiotą – būsiu parašiotininkas. Mokykloje pasirodžiau esąs vidutinis mokinys. Ne pats geriausias, ne pats geriausias, atmintis prasta. Nori būti menininku? Ogi rašai kaip su vištos koja, balso neturi – jokių duomenų, kad galėtum kuo būti. Net ir piešėjų buvo už mane geresnių – žiūrėjau ir jiems pavydėjau. Tačiau turėjau stiprų poreikį kažką nuveikti, kažką atrasti. Tai ir buvo variklis.

Artėjant studijų institute pabaigai gavau pasiūlymą imtis skulptūros rašytojui Vincui Mykolaičiui-Putinui jo gimtinėje ant Aušrakalnio. Kilo mintis padaryti stogastulpį, skarotą moterį, mažiausiai penkių metrų aukščio. Skara – tarsi stogastulpio stogas – turėjo būti iš vario skardos. Skulptūra kaip vizija turėjo tvyroti, o ne stovėti, turėjo būti lengva tarsi skėtis. Moters motinos, deivės vizija manyje brendė seniai. Dar paauglys, gyvendamas meno mokyklos internate, išsiilgęs namų ir mamos rašiau eiles apie mamos skarą. Apimdavo jaukumo ir saugumo ilgesys. Visa tai grimzdo į pasąmonę ir iškildavo visai kitokiais pavidalais, formavo mano, skulptoriaus, mąstymo būdą, transformavosi į nuolat pasikartojantį skarotos moters pavidalą. Ši tema daugelį metų nepalieka manęs ramybėje; darydamas naujas „Vizijas“ bandau rasti vis naujų asociacijų ir atskleisti sunkiai nusakomus pojūčius ir nuojautas. Tautos mitologijoje panaši beveidė virš žemės tvyranti būtybė laikoma mirties pavidalu. Tačiau mano nuojautos skaidrios, tarsi iš šviesaus sapno.

Rauda. 1973. Juodalksnis, h35 cm.

Pieta. 1995. Granitas, bronzos, h 315 cm. Lietuvos laisvės gynėjų memorialas Vilniaus Antakalnio kapinėse.

Svarbi man buvo fotografija, kad suprasčiau skulptūrą. Iki kelių metrų išdidinus liaudies skulptūrėlių skaidres, atsivėrė naujas pasaulis – skulptūrėlių fragmentuose spinduliavo didžiulė galia, taurus jausmingumas. Mažose skulptūrose glūdėjo didžiulis monumentalumo rezervas – didinant jos ne tik nesubyrėdavo, bet įgydavo dar daugiau išraiškingumo ir jėgos. Šitos išvalgos keitė mūsų rato skulptorių požiūrį į savo kūrybą – ir į nedidelių formatų darbus, ir į didžiules viešųjų erdvių skulptūras. Pjūvis, smūgis ar kirtis, tavyje esanti energija lėmė skulptūros išraišką ir formą. Formos ir medžiagos išlaisvinimas figūrinėse kompozicijose skatino ir abstrakčiosios skulptūros plėtotę. Aš labiau gilinausi į mažųjų formų skulptūrą, į mastelio sąlygiškumą, medžiagos laikyseną, formos raišką, bandžiau visa tai jungti su dvasios kalba, asmeniniais išgyvenimais ir kreiptis į kitą tai galintį suprasti žmogų.

Juknaičiai – pamario kraštas, bet vietinių šišioniškių gyveno nedaug. Kiti žmonės dar gana jauni suvažiavo iš visos Lietuvos, daugiausia iš Žemaitijos. Ieškojau temos skulptūrai, ir vėl pagrindu man tapo studijų darbas „Žilvino metamorfozė į žmogų“. Tai ilga, ištįsusi figūra, besistiebianči išilgintame soste, – iš pasakos apie Eglę žalčių karalienę. Norėjosi plėtoti tą temą – gimtinių ilgesio, neišvengiamos išdavystės, skausmingo susitaikymo, stebuklingo virsmo temą. Žalčio virsmas į žmogų – intriguojanti pradžia temos plėtrai. Dramos kulminacija – virsmo pusiausvyra. Kuo labiau Žilvinas tampa žmogum, tuo labiau Eglė virsta medžiu. Priartėjimas ir atitolimas tuo pačiu metu, klastos ir išdavysčių grandinės

nutraukimas, dramatiškas persikėlimas į kitą būtį. Atmetu prakeikimo faktą. Eglė kaip žiniuonė užburia save ir vaikus kitokiam gyvenimui, silpniausia grandis – dukra Drebulė vis dar išlaiko žmogaus pavidalą. Taip žvelgiau į pasakos siužetą tada, giliame sovietmetyje. Gyvenvietės pakraštyje atsistojo trys skulptūros, remiančios žemą pamario dangų. Laikui bėgant jas paglemžė šalia skulptūrų pasodintas eglynėlis.

1977-ųjų rugpjūtį nuvažiavau pas dėdę į kaimą prie Lėvens, į mano senelių ir tėvo gimtinę. Ką tik grįžęs iš ligoninės jaučiausi labai prastai. Atrodė, kad gyvenimas baigiasi, kamavo liūdesys. Vaikščiojau Lėvens pakrantėmis, bandžiau įkvėpti į save gamtos energiją. Saulės spinduliai skverbėsi vandenin, aukso atšvaitai mirgėjo žolėse ir smėlyje. Žiūrėjau į ramiai tekančią upę vandenį, priekrantės smėlyje verdančias versmes, ir liūdesys pamažu ėmė virsti vienovės su gamta pojūčiu. Norėjosi panirti į srovę ir plūduriuoti kartu su linguojančiomis žolėmis. Tas pojūtis įsikūnijo į formą, tarsi dvasia būtų pasireiškusi fiziniu judesiu. Prieš akis stojosi skulptūros vizija, tačiau liūdesys nepraejo – tuo metu jaučiausi taip, kad skulptūros nebūčiau ištengęs padaryti. Tačiau gyvenimas pilnas Dievo malonės. 1978 metais, dar ligoninės reanimacijos palatoje atsibudęs po sėkmingos širdies operacijos, sužinojau, kad teatras gavo papildomą finansavimą, ir architektai Nasvyčiai padarė projektą, kaip uždengti buvusį senojo teatro kiemą, paversti jį holu su baseinėliu ar fontanu. Prsiminiau vaizdinį prie Lėvens – taip ir atsirado „Versmės“ skulptūra. Trys mūzos su auksinėmis kaukėmis teatro fasade tarsi įgijo tąšą hole – auksu tviskančią „Versmę“.

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

Pasirinkau atvaizduoti tris moteris, dainuojančias tylų vakarą ant ežero kranto. Moterys skirtingų nuotaikų, viena lyg žiūri į šoną, kita palinkusi į priekį, trečia kreipia žvilgsnį aukštyn. Siužetas – liaudies daina. Manau, kad tinka viešbučiui „Lietuvos“ pavadinimu. Panaudojom (*su architektais Algimantu ir Vytautu Nasvyčiais* – A. Ž.) Akademiniame dramos teatre patikrintą technologiją – konstravom skulptūrą iš vario lakštų. Tik čia ją montavom kaip pastatą, stačiau statramsčius, dariau atatampas. Galvojau apie masių santykį, labai svarbu architektūrai – turiu žaisti būtent su ja, turiu turėti profesinės valios, negaliu pasiduoti jokioms asmeninėms ambicijoms, pakliūti į siužeto pinkles. Įeini kaip skulptorius į jau sukurta erdvę ir tą erdvę turi papildyti, kad ji atrodytų dar geriau. Erdvė sudėtinga, agresyvi, ji spaudžia, o tau reikia įrašyti lyrinį leitmotyvą, naudojant galingas dinamiškas formas. Kartu ir nuraminti tą erdvę. Tai toks žaidimas. Architektas ir skulptorius yra tandemas. Nasvyčiai labai gerai suprojektavo architektūrinę aplinką, ilgą laiką „Lietuva“ buvo laikoma geriausia to meto architektūros ir skulptūros sinteze. Skulptūra galbūt sušildė pastatą. Po teatro „Sutartinė“ viešbučio kieme buvo antras bandymas taikyti skulptūrą prie architektūros.

Skulptūra, kurią darau, – šiek tiek gražaus kūno nostalgijos, šiek tiek erotikos, žodžiu, žemiško džiaugsmo. Figūra lenda iš marmuro luito palaiptams, bet perdėm dekoratyvi, apkūni. Dar gerokai pasimaudysiu iki to tikro daikto pojūčio. (*Skulptorius kalba apie Palm Springs'e (JAV) F. Loewe'o parke, Jono Domanskio užsakymu kuriamą „Puikioji ledi“* – A. Ž.) Kovo 11, sekmadienis. Protu negaliu suvokti, įvykiai klostosi kaip pasakoje: Landsbergis paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. Lietuvos Respublika. Sunku patikėti. O aš čia, Amerikoje. Kvapą gniaužia, kas gi ten dabar darosi namuose. Mačiau per televiziją, kaip žmonės laužė tarybinį herbą, Landsbergiui užrišo prezidento juostą... Nejaugi humanitarų laikai ateina? Sunku dabar bus čia tęsti savo darbą, noriu namo. Tiek darbų laukia. Gal ir per didelė prabanga man šitą marmurą čia kalinėti. O skulptūros jau, ko gero, du trečdaliai nukalta. Pajutau marmuro skilimo charakterį. Po savaitės iš luito turėtų išsivaduoti visa figūra. Jeigu taip laikysiuos, gal kas ir išeis. Svarbu neprarasti formos ir įtampos.

Kalu, o mintys Lietuvoje. Keturiasdešimt šešias dienas aš Amerikoje. Taip, tos Amerikos dar nemačiau, gal ir nebematysiu. Jeigu spėsiu laiku baigti skulptūrą, tai ir spruksi namo. Nežinia, kokias nuotaikas rasiu namie, kaip bus žmonės pasikeitę.

Išėjau naktį pasivaikščirot. Mėnulis šviečia, tylu, paukščiai čiulba, svirpia svirpliukai, lyg ir varlės kurkia. Šikšnosparniai blaškosi. Nuėjau prie marmuro. Taip gražiai pasirodė man darbas, net nepatogu. Kaip laumė kokia, balta mėnulio šviesoj – mažai kas ją taip pamatys. Kaip gyva atrodo, tokia sava. Visi pojūčiai sušilo. Ir negaliu atsakyti, kas tai. Kiek čia Lidos, kiek čia ko kito, o gal mamos. Ne kartą dirbant šmėstelėjo jaunos mamos vaizdas. Jau savo vaikystei galėčiau nusišypsoti, šis tas pasiekta, ko nesitikėjau.

Rodos, tai paskutinė naktis Palm Springse. Pastarąsias paras dirbau galvos nepakeldamas. Paėjęs darbą ėjau per parką, mane apėmė nenusakoma vidinė šypsena, turbūt ir šypsojaisi. Tai susitikimo su savimi šypsena. Dar niekad gyvenime šito nebuvau pajutęs.

Čia vienas iš nedaugelio tokių monumentalių darbų, kur reikėjo atsižvelgti į reljefą. (*„Pieta“ Antakalnių kapinėse, skirta sausio 13-osios aukoms* – A. Ž.) Gamta turi savo galią... Tokias medžiagas kaip granitas gamta „suvalgo“, nieko nesimato. Pažįstu lietuvišką klimatą. Norėjau, kad ta skulptūra būtų matoma, perskaitoma bet kokių oru. Ar saulė, ar lietus – ji turi veikti. Kartais iš skulptūros lieka tik dėmė. Kad taip neatsitiktų, liaudies menininkai naudodavo spalvą – drožiniui iš liepos formos nepakako; balta mediena praranda reljefą, kaip ir baltas marmuras. „Pietoje“ naudojau vadinamąjį inkrustavimą bronzą, poliravimą, matinį paviršių. Siekiau, kad pati forma būtų įtempta, pozityvi, cilindriška, kad šviesa ja slystų, sukristų į vieną tašką arba į vieną liniją ir taip

Puikioji ledi. 1990. Kararos marmuras, h 165 cm. Palm Springsas, JAV. (Fragmentas)

sustiprintų paviršių. Jei forma bus minkšta, gal ir gražu, bet čia ne to reikėjo. Man reikėjo viską nuo taško iki taško parodyti: formą, jos reikšmes, anatomiją, draperiją. Išsiaiškinti pagrindinę ląstelę ir kai kuriuos elementus sustiprini, tarsi perėjimo iš vienos formos į kitą mazgus. Darai struktūrą, modeliuoji, bet dalis jungi ne stačiu kampu, o drapiuotės mazgu. Tada įtikini, kad ir visa kita yra medžiaga. Sukuriu iliuziją, kad ten tikrai yra tai, ko tikimasi. Jeigu atkartotčiau anatomiją, būtų ne iliuzija, o šiek tiek prakaito smarvės. Bet palieku ir keletą labai realistiškų formalių detalių. To man ir užtenka, kad dialogą su realizmu užbaigčiau.

Toks mano kalbėjimo būdas. Manau, kad jei žmogui per daug rodysi, jis pavargs ir nebematys. Kuo saikingesnėmis priemonėmis pasakysi, tuo bus didesnė išraiškos jėga. Jeigu žmogaus sąmonės nepasiekia ženklas, jeigu aš jam nesugebu pasiųsti signalo, skulptūra netenka prasmės. Dingsta išraiška, dingsta magija. O menas yra magija, verčianti sakyti: taip negali būti, bet yra gerai! Kalbu abstrakčia kalba, nors naudoju realizmo priemones, tikrą figūrą. Štai koks mano paradoksas, galbūt ir stilius. Kai kas laiko mane visišku formalistu. Bet aš kalbu visiems suprantama kalba.

Triumfas. 1999. Bronza, h 60 cm. Prizas geriausiam šimtmečio sportininkui.

Sąjūdžio metais pradėjus grąžinti bažnyčias tikintiesiems ir statyti naujas, dailininkams monumentalistams atsirado daug darbo. Mane pakvietė prisidėti kuriant Ignalinos bažnyčią. Viltį dirbti Bažnyčiai puoselėjau jau seniai, ta linkme krypto mano mažųjų formų skulptūros. Maniau, esu pasirengęs: bažnytinis menas, visa jo istorija buvo saitai, palaikęs tikėjimą, jis traukė mane kaip skulptorių ir kaip žmogų. Tačiau paaiškėjo, kad ir architektui Ričardui Krištapavičiui, ir man tūkstantmetės tradicijas turinčiam mene buvo daug nesuvokiamų dalykų, o privalėjom tas tradicijas pratęsti, sukurti kažką modernaus ir naujo. Nemačiau kitos išeities, tik imti į rankas ir skaityti Šventąjį Raštą, ieškoti Dievo savo širdyje.

Centriniam altoriui suprojektavau bažnyčios titulo skulptūrą „Švč. M. Marijos dangun ėmimas“. Numatyta tinkama skulptūrai vieta: 15 metrų aukščio trikampė niša, kur iš viršaus sklido šviesa. Devynių metrų aukščio kompozicija bažnyčiai neatrodė per didelė. Ketinau iš medžio skulptuoti Marijos figūrą it vertikaliai kylančiame laive – stovinčią ant debesies, kurį kelia aukštyn du angelai. Užmojis nebuvo iš kukliųjų, tačiau mane drąsino Vilniaus bažnyčių menas. Pagal projektą bažnyčios šonuose ant konsolių turėjo atsistoti dar dvi skulptūros – Marija su Kūdikėliu ir Pieta, bet joms nebeliko lėšų.

Ir Marijos figūrą teko daryti ne iš medžio, bet iš polivinilu sutvirtinto gipso. Iš metalo vielos virinau erdvinį skulptūros piešinį ir rengiau jį gipsu. Šitokią technologiją sumaniau pats. Ir tai buvo tikras proveržis: taip konstruoti pigu, nevaržoma skulptūros kompozicija nei mastai. Visą darbą galėjau atlikti savo dirbtuvėje, taigi, tapau laisvas. Manau, panašią laisvę turėjo jausti meistrai, kūrę stiuko skulptūras XVIII a. Vilniuje ir visoje LDK. Jaučiausi tęsiantis senąsias bažnytinių skulptūrų tradicijas.

Ir kas galėjo pagalvoti, kad po 45 metų pertraukos archeologas Vytautas Urbonavičius kreipsis į mane kviesdamas bendradarbiauti atkuriant Barboros Radvilaitės portretą. Urbonavičius garsėja pagal kaukolės atkurtus įvairių Lietuvos istorinių laikotarpių žmonių portretais, tačiau paties padarytas Barboros atvaizdas mokslininko netenkino. Jis norėjo, kad portretas „pereitų per menininko rankas“. Ant kaukolės vašku nulipdytas karalienės veidas tikrai neatrodė išskirtinis. Man reikėjo sukurti žavingos išimylėjusios Barboros portretą. Nesistengiau veido keisti, grąžinti, tik bandžiau jam suteikti gyvybės, aistros ir ilgesio. Supratau, kad tokiai būsenai išreikšti labiausiai tinka baltas aukštos kokybės marmuras. Iš Graikijos atsisiųsdinom marmuro, ir toji medžiaga savo magija dar sustiprino mano nusiteikimą. Nutariau dar iškalti garsųjį Barboros Radvilaitės nuometą iš tūkstančių perlų, aukso grandines ir mylimojo karaliaus Žygimanto Augusto medalioną ant krūtinės. Ypatingą dėmesį paskyriau žvilgsniui. Reprezentacine atributika ir intymia dvasine karalienės būseną siekiau perteikti meilės dramos įtampą.

Didelę reikšmę statant antkapį turi santykis su architektu: ar tu prisitaikai prie jo sprendimo, ar jis tavo skulptūrinę dalį įtraukia į visumą. Kartais nesutampa skulptoriaus ir užsakovo požiūriai, kartais artimieji primygtinai lenkia prie savo. Gal niekur kitur skulptorius taip aiškiai nesusiduria su vidutiniu skoniu, netgi su labai agresyviu vidutiniu skoniu. Jei neturi tam tikros savo kūrybos vizitinės kortelės, prestižo, sunku tikėtis tolerantiško tavo sprendimo vertinimo. Žmogus, taip pat ir skulptorius, verčiamas save traktuoti kaip prekės ženklą, atitinkamai ir elgtis pagal rinkodaros taisykles. Vieniems to „prekės ženklo“ labai stinga, o kiti nuo jo kenčia. Ženklas, kurį menininkas įgyja, ima varžyti jo laisvę, deformuoja asmenybę, net jam pačiam priešinant. Daugelis nori, kad padarytum ką nors tokio, kaip jau anksčiau padaręs, tik ne kažką visiškai nauja.

Kapinių estetika – didžiulė problema. Tas specifinis lietuviškas kapinių kultas, ta savotiška kultūra, ji labai daug ką pasako apie mūsų visuomenę. Neretai antkapiu bandoma kompensuoti gyvam artimajam neparodytą dėmesį. Antkapis – ir prestižo reikalas, ir tam tikri bendruomenės kompleksai. Nuvažiuokite į provincijos kapines, pamatysit visas visuomenės mutacijas, – kas joje vyksta, kaip

Nukelta į 8 psl.

KAS TIE SKAUTAI?

Iš praeities ir dabarties

GRAŽINA MARECKAITĖ

Taigi – kas tie skautai? Amerikos jaunimui, juo labiau Amerikos lietuviams pateikti tokį klausimą būtų tiesiog nesąmonė. Apie tai klausti lenkų ar čekų jaunuolių irgi būtų daugiau negu keista. Tuo tarpu Lietuvoje į tokį „klausimėlį“ ne kiekvienas atsakytų... Lietuvos skautų organizacijos veikla nepastebima ir nepopuliari, nedaranti įtakos šių dienų jaunimo papročiams, mąstymui, gyvenimo būdui. Ar galėtų būti kitaip?

Vos atgavus nepriklausomybę, Sąjūdžio dvasia kurį laiką maitino atsikūrusių skautų entuziazmą. Su džiaugsminga nuostaba matydavome skautų vėliavas, jaunus veidus, džiaugėmės jų pasirodymu viešumoje. Lietuvos skautų judėjimui, ypač organizatoriams naujokams, talkino išeivijos lietuviai. Svarbi buvo finansinė jų parama. Tačiau netrukus Lietuvos skautų organizacijoje prasidėjo nesusipratimai, iškilo organizacinės ir net ideologinės problemos. Žmonės, buvę ir esantys arčiau skautiškų reikalų, galėtų pateikti daugybę prieštaringų faktų ir argumentų, ilgą nesusipratimų ir intrigų sąrašą, trukdžiusį šios organizacijos augimui – ligi pat šių dienų.

Nors į Lietuvos skautų organizacijos reikalus ir dabartines skautų problemas nesigilinau, apie skautybę turiu nemažą istorinių žinių ir nemenką šeimos patirčių bagažą. Kartais tų faktų kam nors prireikia, tad mielai pasidalinu tuo, ką esu sukaupusi apie savo dėdę Praną Žižmarą, prieškaryje žinomą okupuotojo Vilniaus lietuvių skautų vadovą, apie jo suburtos Gedimino skautų draugovės įtaką ne tik Vilniaus kraštui, bet ir Lietuvai: tūkstančiai to meto vaikų ir jaunuolių puoselėjo Tėvynės meilę, žavėdamiesi Vilniaus skautų žygiais, laikydami juos savo gyvenimo šviesuliais. Tik sovietų Lietuvos vaikai apie skautus nieko nežinojo, o jeigu ir išgirdavo, tai tik kaip apie „buržuazinių nacionalistų išperas“.

1989 m., sužinojusi, kad atsikūrė skautų organizacija, suradau jų būstinę (Vilniuje ant Tauro kalno, buvusiuose Profsajungų rūmuose) ir pakviečiau susitikti su „autentiškais“ prieškarinio skautais, mano tėvu bei dėdės Žižmaro auklėtiniais. Senieji „žižmariukai“, nors ir ragavę Sibiro, buvo išlaikę gerą atmintį, žinojo daugybę idomių istorijų. Senųjų skautų – žurnalistikos veteranų Petro Averkos, Kazimiero Umbražiūno pasakojimai apie pavergtojo Vilniaus lietuvių skautų „išdaigas“ skambėjo kaip nuotykių romano ištraukos. Kai kuriuos dalykus tada išgirdau pirmą kartą. Nežinia, kokią išpaudą „postsovietinio“ jaunimo, naujųjų skautų sąmonėje paliko jų pirmtakų kalbos. Atrodė, kad jiems buvo nelabai suprantamas senųjų idealizmas, jų „prieš amžius“ nuveikti darbai. Nejaugi viską vėl reikia pradėti ir atrasti iš naujo?

Vilniaus skautai Kauno aerodrome, 1928

Kiek tenka bendrauti su vyriausios kartos žmonėmis – vienas po kito jie mus palieka – visi jie liudija, kad tauriausias vaikystės pamokas ir geriausius įpročius gavo skautų organizacijoje. Kokios įkvepiančios nuotraukos išlikusios mano dėdės albume! Kokie šviesūs jaunuolių veidai, kokie gražūs jų ritualai, kokie taurūs tikslai! Tūkstančiai vaikų ir jaunuolių augo, vadovaudamiesi skautų priesaku: Dievui-Tėvynei-artimui. Žmonės, kurių vaikystę ir jaunystę nušvietė skautiškų idealų šviesa, išliko šviesūs ligi savo gyvenimo pabaigos.

Dar visai neseniai kalbėjausi su nuostabiai tauria asmenybe – 103 metų sulaukusia akių gydytoja, sena vilniete, jau a. a. Ale Karužaite-Vilimienė. Moteris sakė, kad visą gyvenimą vadovavosi skautų organizacijoje įsisąmonintomis tiesomis ir net pačiais tamsiausiais istoriniais laikais netarė kitokiems dievams, negu tie, kuriais tikėjo vaikystėje.

Neseniai buvo minimas pasaulinės skautų organizacijos įkūrėjas Robertas Baden-Powellis. Bet tik nedaugelis pažįsta Lietuvos skautų istoriją ir

Vilniaus ir Latvijos skautai, 1928

...Šiuos pamąstymus paskatino neseniai per Vilniaus radiją girdėta Lietuvos skautijos vyr. skautininko Tomo Rakovo kalba. Nušvietęs dabartinių skautų veiklos gaires, kurių svarbiausia – iškylavimas gamtoje, vyr. skautininkas toje radijo laidelėje nė neužsiminė apie kokius nors jo vadovaujamų skautų idealus, apie Tėvynę, apie pareigą visuomenei. Tokių sąvokų žodyne tarsis nėra. (Tikėjimo tiesos šiuolaikiniams skautams taip pat neegzistuoja). Pasirodo, „pasenusį“ skautijos priesaką **Dievui-Tėvynei-artimui** šiais laikais pakeitė kitas, įrašytas skautų programoje – **Pramoga su tikslu!** Ak tos pramogos! Vienas pradedantis skautas internetiniame skautų puslapyje džiaugiasi patirtais išpūdžiais: „Šiandien grįžau namo visas purvinas. Buvau pirmoje stovykloje, kurioje tapau skautu. Visą savaitę gyvenome miške, palapinėse. [...] O vieną dieną į stovyklą įsiveržė indėnai!“ O vyr. skautininkas T. Rakovas ten pat aiškina, kodėl verta būti skautu: „Mes smagiai leidžiame laiką žaisdami, keliaudami, vakarodami prie laužų, bet tai nėra vien tuščios pramogos. Taip mes mokomės, augame ir tobulėjame“. Ir tai viskas? Ką reiškia žmogaus **tobulėjimas**? Skautų žodyne vyrauja žodžiai: *bendraminčiai* (apie ką mintija tie bendraminčiai?), *draugai*, *valgio gaminimas*, *sklandymas*, *buravimas*, *nuotykių*, *pramogos*, *kelionės*. Patraukliausios, žinoma, kelionės į užsienį, pasinaudojus tarptautinės skautų organizacijos WOSM teikiamomis galimybėmis.

Vilniaus ir Panemunės stovykloje, 1928

painius, sudėtingus šios organizacijos likimo kelius. Pirmieji lietuvių skautai įsikūrė 1918 m. lapkričio mėn. sostinėje Vilniuje. Štai kokia spalvinga ta praeitis, kurią aprašo P. Svyra 1939 m. žurnale „Lietuviškas Baras“: *Pradžioje skautų buvo nedaug: 10 berniukų ir 2 mergaitės. Šie „Dvylika apaštalų“ davė pradžią vėlesniosioms draugovėms: I-jai Vytauto-skautų ir II-jai Birutės – skaučių. Šių skautų vadas buvo P. Jurgelevičius, globėjas – I-os Vilniaus vyrų gimnazijos direktorius M. Biržiška, o pirmasis rėmėjas (paaukojęs 100 markių) – karininkas J. Juozapavičius. Dauguma tų pirmųjų skautų žuvo kovose dėl mūsų tautos nepriklausomybės [...] Vilniuje iki 1925 m. apie lietuvių skautus ir galvoti buvo sunku, nes trūko jiems specialistų-vadovų. Pagaliau nebuvo ir kitų tinkamų sąlygų. Bet štai 1925 metais grįžta iš Kaukazo Pranas Žižmaras, (P. Ž. grįžo 1922 m. – G. M.) kuris, kaip gerai susipažinęs su skautų istorija, skautiškąją veiklą ir ideologiją, tujų pačių metų vasario mėn. 16 d. Pranciškonų bendrabutyje įkūrė Gedimino Vilkių skiltį. [...] Apie jų įsikūrimą pradžioje žinojo tik dr. J. Basanavičius, kuris buvo Gedimino Vilkių garbės narys – garbės skautas. Gedimino Vilka, nors sueigas darė uždangstę langus, įžiebė žvakę ir pugsarsiai giedodami Tautos himną, tačiau dirbo atsidėję, laukdami giedresnių valandų.*

mis.

Niekas neneigia, jog visa tai gražu ir reikalinga – vaikams, paaugliams, jaunimėliui. Bet nejaugi vien tai? Atidžiai ieškojau skautų dėstomuose tikluose nors kokios užuominos apie aukštesnį idealą, apie Tėvynės meilę ar pasiaukojimą. Neradau. Neradau ir minčių apie blaivų gyvenimą, apie teigiamų pavyzdžių skleidimą tarp jaunimo, apie konkrečius darbus, puošiant ir gražinant savo aplinką, savo šalį.

Vienas skautukas nusiskundė savo tėvams, kad dabar Lietuvoje tokia atmosfera, jog nejauku viešumoje pasirodyti su trispalve – nežinau, kuo gali būti apkaltintas. Iš kur tas spaudimas? Iš Vakarų ar iš Rytų? Skautai – tarptautinė organizacija. To nepaneigsi. Bet jeigu nebėra senosios vertybių hierarchijos – tai kokia gi naujoji? Kas pirmoje eilėje? Kas antroje? „**Pramoga ...su tikslu!**“?

Puiku, jeigu skautai nesikeikia, neteplioja sienų, negirtuokliauja, nerūko... Bet kodėl jie pesimizmu apkrėstoje, kriminalizuotoje aplinkoje tokie neryškūs, beveik nematomi? Aišku, kaip ir visiems, jiems trūksta lėšų, nėra galimybių plačiau išsiskleisti... Be to, skautai, kaip ir bet kuris **pozityvus reiškiny**s visiškai nedomina mūsų žinia-sklaidos – nedomina nei jų spalvingos šventės, nei problemos, nei asmenybės. Nebent įsiveltų į kokią bjaurų skandalinę įvyki...

Kai vasaromis Vilnių užplūsta skautai iš Lenkijos – uniformuoti, pasipuošę ženkleliais, juostelėmis, kepuraitėmis – jų klegesio pilnos sostinės gatvės, o jų kelias į miestą prasideda nuo maldos prie Aušros Vartų.

Kur prasideda Lietuvos skautų kelias ir kur jis veda? □

Vyskupas Pranciškus Karevičius ir lenkai

ALGIMANTAS KATILIUS

Prieš pradėdami kalbėti pasirinkta tema, trumpai sustokime prie arkivyskupo Pranciškaus Karevičiaus pagrindinių biografijos faktų. Pranciškus Karevičius gimė 1861 m. rugsėjo 30 d. Giršinių vienkiemyje, Mosėdžio parapijoje. Jo tėvas Pranciškus (1825–1907) buvo baigęs Varnių seminariją, bet, neišventintas į kunigus, grįžo ūkininkauti. Pranciškus Karevičius mokėsi Mosėdyje, Paurupėje (Latvija) ir Liepojos gimnazijoje. 1880 m. lapkričio 24 d. įstojo į Sankt Peterburgo kunigų seminariją, o 1882 m. rugsėjo 1 d. su keliais draugais perkeltas į Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinę akademiją. 1886 m. akademiją baigė teologijos magistro laipsniu ir tų metų gegužės 17 d. išventintas kunigu. Po akademijos baigimo paskirtas Sankt Peterburgo kunigų seminarijos moralinės teologijos ir liturgikos profesoriumi. Pablogėjęs sveikatai, nuo 1888 m. birželio 18 d. – Samaros parapijos klebonas.

Samaros parapijos teritorija apėmė 7 apskritis. Parapijos katalikų daugumą sudarė vokiečių kolonistai. Pastatė vokiečiams dvi koplyčias su mokyklomis ir koplyčią lietuviams. Nuo 1892 m. spalio mėn. paskirtas Sankt Peterburgo Šv. Kotrynos dominikonų vienuolyno bažnyčios viceklebonu ir progimnazijos kapelionu. 1893 m. rugsėjo 14 d. vėl paskiriamas profesoriatui Sankt Peterburgo kunigų seminarijoje, seminarijos profesoriumi išbuvo iki 1914 m. balandžio 30 d. Per tą laiką šešerius metus buvo seminarijos inspektoriumi (1893–1899), aštuonerius – dvasios tėvu (1903–1910). Be to, 1908 m. Karevičius tapo prokatedros klebonu, 1909–1913 m. buvo Mogiliavo arkivyskupijos konsistorijos asesoriu. 1905 m. arkivyskupas Jurgis Šembekas pakėlė Karavičių Mogiliavo arkivyskupijos garbės kanauninku, o 1910 m. arkivyskupo Vincento Kliučinskio buvo pakeltas tikruoju kapitulos kanauninku.

Karevičius Sankt Peterburge sakė lietuviškus pamokslus, gynė lietuvių ir latvių kalbų teises bažnyčiose, dalyvavo lietuvių visuomeniniame gyvenime, ypač savišalpos ir labdarių draugijose. Nuo 1911 m. – Lietuvių mokslo draugijos Vilniuje narys. Apie Karevičiaus paskyrimą Žemaičių vyskupu kalbėsime vėliau.

Steponas Matulis, MIC, kalbėdamas apie vyskupo Karevičiaus nuopelnus lietuvių kalbos įtvirtinimui, rašo: „Prie naujojo vyskupo lietuvių kalba išipilietino katedroje, vyskupo rūmuose, viešuose kunigų susirinkimuose ir tvirtėjo parapijose.” Vyskupo Karevičiaus vyskupavimą pertraukė vokiečių okupacija, kai jis išvyko pasigydyti į Kislovodską. Į Lietuvą jam pavyko sugrįžti aplinkiniais keliais per Švediją ir Vokietiją. Be pastoracinio darbo vyskupijoje (sutvirtinimo sakramentą suteikė apie pusę milijono tikinčiųjų, pašventino 39 bažnyčias), davyvavo ir visuomeninėje veikloje, ir besikuriančios nepriklausomos Lietuvos gyvenime. Vysk. Karevičius protestavo prieš vokiečių okupacinės valdžios politiką, vykdomą krašte. 1918 m. dalyvavo derybose su Vokietijos civiline ir karine valdžia dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo. Prisaikdino pirmuosius kariuomenės pulkus, šventino karo mokyklą, dalyvavo Steigiamojo Seimo atidaryme, pasisakė už žemės reformą. Rūpinosi švietimu, spauda, draugijomis. Jis, kuriant Lietuvos bažnytinę provinciją, 1926 m. vasario 22 d. atsisakė Žemaičių vyskupo sosto ir tų pačių metų kovo 23 d. buvo pakeltas titulinio Skitopolio arkivyskupu. 1926 m. balandžio 24 d. atsisveikinęs su vyskupija, įstojo į marijonų vienuoliją ir apsigyveno Marijampolėje. Čia jis dirbo parapijos sielovadoje, dvasiškai ir mokslu patarnavo marijonams, Švč. Mergelės Marijos Nekal-

to Prasidėjimo Vargdienių seserų vienuolėms. Buvo vyriausias marijonų raštų cenzorius, kanoniškas vizitatorius. Mielai dalyvaudavo draugijų susirinkimuose. Bendradarbiavo spaudoje: „Draugijoje”, „Vadove”, „Sargyboje”, „Šaltinyje”, „Lietuvyje”, „Tiesos kelyje”. Mirė 1945 m. gegužės 30 d. Marijampolėje. Palaidotas Kauno arkikatedroje.

Dabar pereikime prie arkivyskupo Karevičiaus santykių su lenkais. Reikia pažymėti vieną svarbų faktą, kad vysk. Karevičius, tik tapęs Že-

Vyskupas Pranciškus Karevičius

maičių vyskupu, be išlygų parėmė lietuvius, ir tai sukėlė didžiulį lenkų nepasitenkinimą. Santykiai su lenkais atsiskleidė nuo pat pirmųjų naujai paskirto Žemaičių vyskupo žingsnių vyskupijoje, arba, tiksliau tariant, dar anksčiau, kai tik jo kandidatūra buvo pasiūlyta vyskupo pareigybei gauti. Savo atsiminimuose vysk. Karevičius nurodo, kad 1913 m. gruodžio mėn. jam konfidencialiai buvo pranešta, kad jis esąs iškustas Šventajam Tėvui, jog drauge su socialistais, Bažnyčios priešais, varęs agitaciją prieš dvasinę vyriausybę. Skundą iš-tirti buvo pavesta Varšuvos arkivyskupui Aleksandrui Kokovskui. Arkivyskupas Kokovskis Šv. Sostui užtikrinęs, kad kan. Pranciškus Karevičius jokios agitacijos prieš Bažnyčios vyriausybę neva-ręs, o tik užstojęs arkivyskupo Vincento Kliučinskio skriaudžiamus latvius Sankt Peterburge. Be to, pridėjęs, kad Karevičius 28 metus ištikimai ėjo ku-nigo pareigas, o būdamas klebonu Samaroje, pasi-žymėjo net apaštališku uolumu, atvertė ir priėmė, nepaisant smarkių rusų įstatymų draudimų, būrį rusų stačiatikių į katalikų tikėjimą. Nepavykus apskusti Karevičiaus Šv. Tėvui minėtu būdu, Vati-kane buvo gautas kitas skundas. Neva Karevičius norįs, kad karininkas Vonvolianskis suklastotu do-kumentu paveldėtų mirusių Oginskių 19 milijonų rublių vertės turtus, kad tik jie neatitektų len-kams, teisėtiems kunigaikščių paveldėtojams. Ši

kartą Šv. Tėvas Pijus X kreipėsi į jėzuitų generolą Ksaverą Verncą. Jėzuitų generolas kaip tik prieš kelis metus slapta į Sankt Peterburgą ir Maskvą buvo atsiuntęs kunigus jėzuitus Henriką Pydyn-kowskį, Janą Urbaną ir Feliksą Wierciński. Kare-vičius atsiminimuose rašo: „Visi jie pas mane lan-kėsi, ypač Urbanas buvo su manimi susidrauga-vęs. O kai jam teko iš Petrapilio bėgti, aš jį išlydė-jau į geležinkelio stotį. Paskui išgirdau, kad jis tą mano drąsą labai gyres Krokuvoj. Generolo asis-tentu buvo nuo Austrijos provincijos lenkas grafas

Leduchovskis, man bent kiek pažįsta-mas. Matyt, generolas Verncas gavęs iš asistento Leduchovskio geras žinias apie mane, kuo geriausiai apie mane Šv. Tė-vui paliudijęs.” Popiežius tuo dar nepa-sitenkinęs ir liepęs iššaukti iš Miuncheno jam gerai pažįstamą, tarsi nunciatū-ros agentą rusų katalikų kunigą Grum-Gžymailą. „Taigi jisai, – rašo Karevi-čius, – Šv. Tėvo paklaustas dėlėi gauto antro skundo prieš mane, užtikrino, kad aš nė mažiausios pagundos neturėjęs pa-dėti kapitonui Vonvolianskiui neteisėtai paveldėti turtus ir kad prieš mano kan-didatūrą yra tik lenkų tautiniais sume-timais varoma agitacija. Šv. Tėvas į tai pakėlęs ranką ir pasakęs: „Eh, Polachi. Liepsiu paruošti Karevičiui bules.”

Popiežius Pijus X Pranciškų Karevi-čių vyskupu paskyrė 1914 m. vasario 27 d. Paskui dar reikėjo sulaukti caro pa-tvirtinimo, kurio sulaukė balandžio mė-nesį. Naujojo Žemaičių vyskupo konsek-racija įvyko gegužės 4/17 d. Sankt Pe-terburge, Šv. Kotrynos bažnyčioje. Kon-sekratoriumi buvo arkivyskupas Vin-centas Kliučinskis, o asistentais – Seinų vyskupas Antanas Karosas ir Mogiliavo arkivyskupijos sufraganas Jonas Baptis-tas Ciepliakas. Iš Sankt Peterburgo į Kauną vysk. Karevičius traukiniu išvy-ko gegužės 16–29 d. ryte. Pakeliui dar su-stojo Vilniuje. Čia aplankė Šv. Mikalo-jaus bažnyčią, „Vilties” redakciją, Lietu-vių mokslo draugiją, kur vyskupą pri-ėmė Jonas Basanavičius, dviklasę lietu-vių mokyklą, Šv. Zitos draugiją ir kitas lietuviškas įstaigas. Su miesto dvasinin-kija susitiko Vilniaus kunigų seminari-joje. Iš Vilniaus į Kauną gražiai išlydėtas išvyko gegužės 18–31 d. 7 val. ryte. Kauno geležinkelio stotyje jo laukė minios žmo-nių. Taip pat minios žmonių susirinko ir prie katedros, kur turėjo vykti naujojo Žemaičių vyskupo ingreso iškilmės.

Per ingresą vysk. Karevičius į kapi-tulą kreipėsi lotynų kalba, į kunigus tik lietuvių kalba, o paskui pirmiausia pa-sakė pamokslą lietuvių kalba ir tik po lietuviško pamokslo – lenkišką pamokslą. Lietuviškoje pra-kalboje ir lietuviškame pamoksle vyskupas atkrei-pė dėmesį į draugijų ir organizacijų veikimą. Pa-moksle kalbėjo: „Kad žmonės turėtų gerų skaity-mų, tapo įsteigta Šv. Kazimiero globai pavesta draugija, Šv. Tėvo palaiminta ir atlaidais apdova-nota. Musų širdis džiaugėsi, kad apie 10 tukstančių lietuvių yra įsirašiusių ton draugijon. Rašykitės jon mano mieli, ir tolesniai, skaitykite tos drau-gijos leidinius, taipogi ir kitus katalikiškus laik-raščius ir kningas.

Kad būtų kas išmokina vaikus rašto, įsikūrė kita švietimo ‘Saulės’ draugija. Ir štai musų vys-kupiškojo sosto mieste, ant Žaliojo Kalno iškilo augšti ir gražūs namai, iš kurių ‘Saulės’ draugija leidžia savo spindulius į daugelį musų vyskupijos vietų. Tegul Dievas laimina visiems prie to gero darbo prisidėjusiems ir duoda jums gerų norų tą brangią įstaigą toliau palaikyti.

Atsitinka, kad mokslus einančioji jaunuome-nė atšalsta šv. tikėjime ir prie Bažnyčios apeigų. Kaipgi malonu mums, kad jau gražus moksleivių burelis yra susispietęs apie savo ant katalikystės pagrindo stovintį laikraštį ‘Ateitis’. Duok Dieve mums iš jo darbštumo, linksmos ateities musų kraštui susilaukti.

Pabaiga kitame numeryje

MAIRONIS

Atkelta iš 2 psl.

Lietuvos Nepriklausomybę...

Maironis tuo metu buvo 55-erių metų, sveikas, aktyvus, degantis Lietuvos valstybingumu. Jis ir savo klierikams aiškino, juos skatino, kad kunigai turi visur dalyvauti, kurti Tėvynę, rodyti iniciatyvą. Deja, po gero dešimtmečio, apie 1930 metus, Rektorius auklėtiniams patars, jog į politiką geriau nesikišti, tuomet bus ir gyventi ramiau, ir dvasininko pareigas atlikti lengviau...

Šiandieną, suvokiant Maironio idėjas, galima svarstyti, kokios nepriklausomos Lietuvos Poetas troško, apie kokią svajoją?.. Buvo idealistas, romantikas, manė, kad visi bus pasiaukoję, sąžiningai dirbs, nebus pjautynių, nesutarimų, savanau-diškumo. Skaudu, jog jis nusivylė jau po poros metų, nes 1920-siais per Nepriklausomybės minėjimą išdėstė savo supratimą, kad *Vasario 16-oji diena esanti tarsi siena tarp dviejų pasaulių*. Anoje pusėje Lietuva – svajota, pasišventimo meilėje pradėta, skaisti idealų troškimo sritis, padangėmis skriejusi, erškėčių vainiku pasipuošusi, kaip kentėtoja, gryna dvasia, anos mylėtojai nieko nuo jos netroško, jai viską aukavo.

O šita Lietuva, po dvejų metų: realesnė, skausmuose gimusi, žemiška, bent kiek nustojusi skausmo ir aureolės, buvę jos mylėtojai reikalauja užmokesnio ir šiltos vietelės, kai kurie apsimetę, skaudžiai ją užvylę, tėvynės kūnas jau su visokiomis ydomis... Tačiau pripažino, kad ir kaip bebūtų, grįžti į jos seną pasaulį niekada nenorėtų, bet nesinorėtų ir šioje apsistoti, o tik greičiau sulaukti, kada Lietuva taps pajėgi kūrėja...

Nepaisant visų sunkumų, nuovylių ir nusiminimo, Maironis pripažino, jog „būsiiančios kartos pavydės mums, (...) gyvenusiems tose istoriškose mūsų politiško atsikėlimo dienose...”

Ypatingai jautriai vertino karius ir savanorius, žuvusius už Lietuvos laisvę, įvertindamas, jog jie ir mirę rodo mums pavyzdį ir yra gyvesni už gyvus... Jie esą tikri ir amžini tautos didvyriai!

Viena iš sielvartingiausių Maironio valstybinio gyvenimo temų buvo Vilniaus krašto ir senosios sostinės atplėšimas nuo Lietuvos. Poetas, kur tik galėdamas, apie tai rašė ir kalbėjo. Jo archyve yra išlikęs subraukytas rankraštis „Nuskriaustos lietuvių tautos atsišaukimas į pasaulio tautas”. (Data nepažymėta, galėtų būti apie 1925 metus). Dokumentas ir dalykiškas, ir poetiškas, ir graude-nantis, ir didaktiškas... „Atskeliant nuo Lietuvos trečdalį jos etnografiškos teritorijos ir jos amžiną sostinę Vilnių, padaryta jos gyvam kūnui amžina

Maironis universitete

žaižda, kuri Europos sąžinei neduos ramumo. Su Lietuva pasielga neteisingai, nes ji maža ir negali jėga pasipriešinti švenčiausių jos teisių sumindžiojimui. Istorija ištars savo teisingą žodį, o tas žodis nebus garbei tų šios dienos aukščiausiųjų teisėjų, kurie kumštį stato aukščiau teisybės”. Nebesulaukė jis džiaugsmingų dienų, kai Vilnius buvo gražintas Lietuvai. Bet ir džiaugsmo nedaug tuomet buvo – okupacija, karas...

Nors ir nusivylęs, nors ir kritikuodamas, skaudindamasis Maironis toliau varė savo užsibrėžtų siekių vagą... Tėvynę kūrė iki mirties, jo širdis džiaugėsi naujomis statybomis, iškiliais rūmais ir laikinojoje sostinėje, ir kituose miestuose, jeigu tik kviesdavo, juos pašventindavo. Aktyviai dalyvavo kuriant 1922 metais Lietuvos universitetą, nuo pirmųjų dienų iki mirties jame profesoriavo. Kaip Kunigų seminarijos rektorius šioje mokslo įstaigoje sulietuvino mokslą, statė rūmus, gerino klierikų gyvenimo sąlygas, statyboms išleido beveik milijoną litų. Nors *kaip litvomanas* buvo skundžiamas Vatikanui, konkretnama, kad seminarijoje skriaudžiami lenkai, nes įteisinta lietuvių kalba... Kiek kartų siūlytas, prelatas Maironis taip ir negavo vyskupo titulo, nors neslėpė, kad troško. Jį visaip priešai šmeižė, kaltino nebūtais dalykais, todėl kandidatūra bent trejetą kartų atmesta... Buvo skaudu!

1928 metais, švenčiant Nepriklausomybės dešimtmetį, Maironis, Vaižgantas, Adomas Jakštas ir kiti veikėjai buvo apdovanoti Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino 2-jo laipsnio ordinu su Žvaigžde. Galbūt tuo ir džiaugėsi, tačiau kaip jis turėjo jaustis paskutinįjį gyvenimo vasarį teatre per Nepriklausomybės dienos minėjimą, kai Valstybės tarybos pirmininkas skaitė pranešimą, suminėjo garbingus Lietuvos vyrus, kovojusius už Tėvynės laisvę, o Maironio nepaminėjo nė žodeliu?.. Poetas sėdėjo salėje visas nutirpęs, kiti dėl jo nejaukiai pasijuto, tad kaip reikėjo pažeminimą atlaikyti pačiam? Tačiau tauta jį šaukė *pranašu*, vadino kaip Vytautą Karalių *didžiavysriu* ir visuomenės balsas jam buvo brangus.

Maironis 1927 metais parašė eilėraštį „Skausmo skundas” ir leido jį spausdinti tik po mirties... Eilėraštyje prisipažino, kaip karštai mylėjo Tėvynę, klojo jai po kojų giesmes, buvo ją „už savo gyvybę pamilęs labiau!”:

*Ir štai kaip kareivis nelygioj kovojo
Be garbės ir be vardo tėvynėj laisvojo
Aš parblokštas ir vienas!.. O mano tėvynė?..
(...)
Bet dabar be garbės, be sostinės pati
Vien tik partijų partijoms dirva plati.*

Maironis rėžė tiesą į akis savo aštriose satyrose, kartais žurnalų redaktoriai net bijodavo išspausdinti, bandydavo padaryti švelninančias korekcijas, tuomet autorius nešdavo į kitą leidinį ir reikalau-davo paskelbti kaip parašęs.

Nepaisant, kad Nepriklausomos tėvynės gyvenimas, valdininkai ir klerkai nuvylė jau senstantį Poetą – idealistą ir romantiką, galėjusį dėl Lietuvos pasiaukoti iki kaulų smegenų, pačia Lietuva jis nenusivylė niekada. Tikriausiai Maironis mirė su vilties kupina širdimi, kad ateis laikas, Tėvynės dvasia pakils aukščiau už jos žemėlapiio ribas...

* * *

Kiekvienas Maironio daiktelis, knyga su autografu, rankraštis ar laiškėlis jo muziejuje Kaune yra labai brangintinas ir svarbus. Tarp Amerikos lietuvių vis dar randasi vertingos poeto medžiagos, ji parkeliauja į muziejų, tačiau viliuosi – galbūt ir dar galima ką nors atrasti stalčių gilumose ar archyvų, bibliotekų lentynose. Labai prašytume visus atradimus perduoti į Maironio lietuvių literatūros muziejų. Kiekvienu eksponatu Jūs irgi galite prisidėti prie Maironio jubiliejaus pagerbimo. Muziejininkai ir Lietuvos žmonės jaustų tikrą dėkingumą, jeigu viskas, kas yra dar kažkur išsibars-tę, sugrįžtų į tikruosius Poeto namus. □

St.Kuzma

Atkelta iš 5 psl.

kinta požiūris į meną. Prieš keletą dešimtmečių skulptoriai buvo gana aukštai iškėlę kartelę, jų antkapiai išsiskiria. Paskui atsirado darba lengvinančių technologijų, įrankių akmens pjovimui. Kai kurie dailininkai ėmė specializuotis, antkapiai jiems tapo savotišku verslu. Atsirado pigesnių sprendimų, stilizacijų, kai kada – pataikavimo. Galiausiai didžiumą užsakymų perėmė meistrai, kurie nebeturėjo tokios kvalifikacijos.

Atsimenu tas gražias Panevėžio kapines, kur kapai buvo puošiami giliukais, akmenukais, kan-korėžiais, takeliai smėliuku barstomi. Paskui atsirado akmenys, daug kas keitėsi su kiekviena karta. Iš tikrųjų skulptūra kapinėse – sena pasaulinė tradicija. Laidojimo tradicijomis išreiškiamas žmogaus ir mirties santykis, o skulptorius visada atsiranda toje sandūroje. Pasidairykim pasaulinėje meno istorijoje, prieikim prie Lietuvos, pamatysim gražias pagoniškas tradicijas, paskui stogastulpius, koplytstulpius, koplytėles – krikščionybės atneštą tradiciją, dar vėliau žydų kultūros įtaką. Akmeninių antkapių tradicija atėjo iš tų kraštų, kur maža medžių, bet gausu akmenų.

Vengiu formuluoti savo kredo. Baiminuosi griežto apsisprendimo, nenoriu užsidėti apynasrio. Antra vertus, esu anarchistas. Tačiau prie skulptūrosėjau intelektualiuoju, ne prigimtinio keliu. Dirbdamas galvojau, lyginau, stebėjau kitus menus, daug skaičiau. Sąmonė brendo stebint save dirbantį ir žiūrint į kitų kūrinius, domin-tis, kas pasaulyje padaryta. Apsistojau prie tų meno kūrinių, kurie nesensta, kurie pranoksta atskiros asmenybės augimo ir brandos laiką. Jie byloja apie kūrybos prasmę. Galiu viską, ką matau ir jaučiu praeities mene, dėti į širdį ir į galvą, bet reikia labai pagalvoti, ką dėsiu į savo darbą. Kartais net nežinau, kodėl kažką taip, o ne kitaip darai. Tik pabaigęs imi suprasti, gali apibūdinti. Kartais koks darbas atima labai daug laiko, sveikatos, įdedi daug, o rezultatas – vien prakaito smarvė. To mene neturi būti. Neturi matytis, kad tu sunkiai ir ilgai dirbai.

Jaučiuosi pakylėtas, kai aplanko ypatingas jausmas, vadinamas įkvėpimu. Ir artimiausias kelias į tokią būseną man yra mažųjų formų skulptūra. Atsiduriu tarsi kitame, asmeniškų erdvių pasaulyje. Toks darbas dažnai spontaniškas, gali atsirasti per keletą dienų. Idėja, dvasinis ir emocinis krūvis, skulptūrinė forma ir medžiaga – viskas čia yra viename lydinyje. Pirmas regimas impulsas – plastinė idėja, paskui prasideda kontempliacija. Visi šitie išgyvenimai vyksta vidiniame pasaulyje, tai tarsi asmeninė paslaptis, bet tikrai tol, kol ne-

tampa trimate forma. Bandai prabilti apie tai, kas svarbiausia, su viltimi, kad esi ne vienas, kad būsi kito žmogaus suprstas.

Kūrybinis darbas veda į praregėjimą. Tikslieji mokslai atranda, kas paslėpta nuo mūsų proto ir žvilgsnio, o menas sukuria tai, ko dar nebuvo. Netgi filosofų mintys neprojektuojamos į tai, kas dar įvyks, į perspektyvas. Taigi meno kūryba yra arčiausiai dieviškojo veiksmo. Man svarbi mintis, kad plastinė idėja yra virsmas. Justinas Mikutis sakydavo: taiklus nepataikymas yra geriau nei taiklus pataikymas. Meno kūrinys tai sukelia jausmo ir minties vibraciją, neleidžia žmogui nurimti, nusigręžti nuo idėjos. Užsimezga metafora.

Neduoda ramybės žinojimas, kad tikroji skulptūra ir dabar, ir praeityje yra tarsi ledkalnis, daugumą ji masina savo viršūnėmis, gelmės – tik pašauktiesiems. O jeigu pasirodė, kad nei vieno, nei kito pasiekti negali, – tau gresia dreifavimas ant tirpstančios ledo lyties. Žinau, kad tai rizika, ir vis tiek einu: išėjau ne genialumo ieškoti, bet vedamas neramios prigimties. Savo gyvenimo būdu formuoju kūrybinės įtampos zoną, kultūrinės sąmonės jausmą. Turiu pakankamą įgimtos ir įgytos meninės raiškos bagažą savo atskeliama skeveldra. Skulptoriui neužtenka širdies, proto ir geros valios, reikia ir galimybių – protingas žodis dar ne-modeliuoja emociškai paveikios formos. Kita vertus, skulptūra gali kalbėti apie visa tai, kas nepasakoma žodžiais ir neišreiškiama muzikos garsais. □